
GIZAUNDIAK

Irala, Kapitana

PARAGUAY

Paraguay, Argentina ta Brasil'en arteko lurraldea da. Parana ibaia da lurralde orren ardatza; eta milla leguatan luzatzen da. «Gran Chaco» eritxon sakana jotzeraiño.

Milla urezko adar eta adaxka lotzen jakoz ardatzari bere goibee luzean. Lur aberatsak dira ur-adar orreen. bitartekoak :...oso ederrak, bertan jasotzen diran garau ta ortuairak, oso ugarik; ango abere taldeak; miresgarria oso, «mate» izeneko landara osasungarria.

Danetan ederrena baiña, eta mundu osoan ots andiena emon dautsona ango gizabidea da. «Reducciones» esan eutsoen gizabide bereizia, bai. Munduan iñoz egin izan dan kolon. ikuntza-saiorik aurreratuena. Eta «Charruas» eta «giarani» basati atzeratu ta gogorakaz egin be. Txomin Irala izan da Paraguay barri orren sortzaillea.

ARGENTINA

Bergarako semea zan Txomin Irala. Ogeitairu urte ebazala, bere etxe ta lurrak saldu, ta Sebillara abiatu zan. An, Peru Mendotza andikiak gertau eban Ameriketarako txangoan sartu zan. 1535'an eldu ziran Argentina'ra.

Bi millatik gora gizon ebazan Mendotzak beragaz. Eta laster eskuratu eban Argentinako goialdea, eta «Buenos Aires» uriburu egin. Ez zan baiña Mendotza basatiagaz ondo etorri; eta eraso ekin eutsoen oneek. Ainbat neke ta aduraz gaisotu, eta andik laster it zan.

GUDALBURU

Mendotzaren idazkaria izan zan Irala. Eta a galdu ondoren, gudaiburu biurtu zan. Eta Salazar, Gonzalo Mendotza ta Ayolas beste gudaiburuagaz bat, Parana edo Rio de la Plata ibai bazterrak arakatzen asi zan. Ibai orren buruan Zidarreri edo zidarrezko lur aberatsak egozala esaten eben.

Laster konturatu ziran gudariak txango luze ta arriskutsua zala txango a: ...ibaia oztopoz batea; ertzetako lurrak, baso baltzez jantziak; eta baso baltzak, basati bizkorrez josiak.

Ez ziran, gaiñera, mutillen kapitanak alkar ondo konponetzen. Eta, Mendotzaren orde, bi milla gudarien buru, ta lurralde guzti orreen agintari izango zana aukeratzea erabaki eben danen artean. Gure Irala aukeratu eben, ao batez aukeratu be. Ez zan, beraz, gizon makala gure ogeitazortzi urteko mutilla!

Iralak Zidarreriako txango ori gerorako itzi, ta Parana'ko bazterrak zaindu ta jantziteari ekin eutson. Buenos Aires'en gertaturikoak eragin eutson ori. Eskuratu bako basatien lurraldean egin eban Mendotza'k bere uriburua. Eta arerioen eskuetan jausi zan laster. Andik berrogei urtetara erakiko eban, barriro, Bizkai'ko seme zan Juan Garay kapitan ospetsuak.

CABEZA DE VACA

Orretan ebillela, ona barri gaizto bat: Cabeza de Vaca gudari ospetsua aukeratu ebala Españaiko erregeak Rio de la Plata'ko lurralde guztien buru. Gidari trebe, kementsu ta lur andiak irabazia zan Cabeza de Vaca; baiña arroputs eta zital utsa. Aren zitalkeri ugariz aspertu, ta asaldatu egin ziran mutil guztiak; asaldatu, atxillo artu..., ta Irala artu eben, barriro, euren buruzagitzat.

Irala'k itsasontzi andi bat egin eta bertan sartu eban Cabeza de Vaca, ta Españiara bialdu. «Gomunero» izena ipiñi eutson ontzi orreri. «Comuneroak» Karlos I eta aren jauntxoen aurka burrukatu izan ziran urietako gizon arruntak ziran. Eta au esan nai eutson, antza, gure Irala'k erregeari : orra zelangoak diran zuk bidaltzen dauskuzuzan jauntxoak.

Ez zan ori, itxuraz, Erregearen oniritxia irabazteko biderik egokiena; baiña I Karlos zurrak gure Irala ausarta ontzat artu, ta bera izendatu eban bertoko agintari.

ZIDAR BILLA

Rio de la Plata inguruko lurralde guztien buru egin eban Irala erregeren agiriak. Eta bere asmoak betetzeari ekin eutson gure gizonak. Arresiz inguratutako uritxuak egin ebazan Parana zabalaren ertzetan; eta gudari taldetxuz jantzi. Bide erdiko Asuncion egin eban lurraldeko uriburu; eta seireun gudari itzi ebazan bertan. Eta gaiñontzeko gudari bizkorrenak artu, ta Zidarreriaren billa abiatu zan bera.

«Gran Chaco» lurraldeko lintzurak igaro, ta laster asi zan Andes menditik gora. Bost milla metroko tontorrek igaro, ta azkenean agertu zan bere ametsezko Zidarreria. Baiña, au zortxarra!, Pizarro'ren mutillen eskuetan egoan.

Zer egin? Pizarrori ala berari egotzitako lurraldeak ete ziran lur areek? Ez eban Iralak olango auzirik biztu nai. Pizarro'ren eskuetan egozan bai..., eta bira emonda, bere Paraguay'ko lurraldera biurtu zan, ez bere mutillen atscgiñetan.

JENDATZAILLE

Eta zer egin eban? Aberaskirik topau ez, eta aberaski barriak sortzea erabaki eban. Sekulako abere-taldez bete ebazan Argentina ta Paraguay'ko zabaldiak; ibai ondoko lur gizenak landu; ibai ertzetan kai ederrak egin; baso baltzak erri politez jantzi; elizak eta eskolak jaso errietan...

Gero be, ango basatien agintari baten alabeagaz ezkondu zan bera. Bardin egin eben aren beste kapitan eta gudari askok be. Eta oso jendatze eder eta egokia lortu eban alkartze onek.

Gazterik il zan Irala, 44 urte ebazala. Asuncion uriburuko katedralerako zur ederretan ebillela, tropikoko gatxak jo eban basoan, eta andik laster it zan uriburuan.

Ete dago, gero, gizonik, ain epe laburrean, ainbeste gauza eder egin dauanik?

URKIOLA'K.